

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1926

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΛΕΝΗ ΑΓΓΕΛΙΝΑ ΔΟΥΚΑΙΝΑ
ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΣΙΚΕΛΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ
ΜΗΧΑΗΛ Α. ΔΕΝΔΙΑ

Τὰ ἀποροῶντα τὴν Ἑλληνίδα καὶ δὴ Ἑπειρωτὴν βασίλισσαν τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως Ἑλένην Ἀγγελίαν ἀνάγονται ὄχι μόνον εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Δύσεως καθόλου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπέρου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν μεγάλην ἐποχὴν τοῦ Μιχαὴλ Β'. Ἀγγέλου Δούκα, δεσπότη τῆς χώρας ταύτης. Εἶναι δὲ ἡ ἐποχὴ αὕτη τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ μεγαλεπηβόλου τούτου ἡγεμόνος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ διαλάβωμεν προσεχῶς ἐν ἰδιαιτέρᾳ μονογραφίᾳ, κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν σπουδαιότατη. Ἐξεταζομένη καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐποχὴ Μιχαὴλ τοῦ Β'.¹ ἀπὸ μὲν γενικωτέρας Ἑλληνικῆς ἀπόψεως παρουσιάζει περίοδον ἀληθοῦς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, περίοδον, καθ' ἣν τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ὅλης φυλῆς συστηματικῶς ὀργανοῦται κατὰ τῶν Φράγκων λαμβάνον ἀκριβῶς ὡς ὑποδείγματα αὐτοὺς τούτους καὶ στρατιωτικῶς μορφούμενον καὶ συν-

¹) Τὰ τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Μιχαὴλ Β'. εἶναι ὀλίγον τι σκοτεινὰ ἐν ταῖς πηγαῖς. Ὅσα γνωρίζομεν πρὸ αὐτοῦ προέρχονται εἴτε ἐκ τῶν βυζαντινῶν πηγῶν, αἵτινες ἐνεπιένοντο ἀποκλειστικῶς παρὰ τῆς ἀντιπάλου αὐτῆς τῆς Νικαίας, εἴτε ἐκ λατινικῶν. αἵτινες περιλαμβάνουσι καὶ τὰ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὸν ἴδιον κυκεῶνα συγχύσεως λόγῳ ἀγνοίας ἢ διαστρωφῆς ἐκ μίσους ἢ περιφρονήσεως, εἰς ὃν οἱ Λατινοὶ περιπίπτουσι κατὰ κανόνα προκειμένου περὶ τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων. Κατὰ τὰς πηγὰς ταύτας ἰδίως τὰς βυζαντινὰς, ὁ Μιχαὴλ Β' ὑπῆρξεν ἄπιστος καὶ δολίος, ἡγεμὼν βάρβαρος, τέρας φιλοδοξίας καὶ κακίας. Ἐν τούτοις οἱ νεώτεροι δείκνυνται ἐπιεικέστεροι εἰς τὰς κρίσεις των. Ὁ Σάθας, *Μνημεῖα Ἑλλήν. Ἱστορίας*, τ. IV, σ. XIV, εἰς γενικὰς κρίσεις περὶ τῆς δυναστείας τῶν ἐν Ἑπιείρῳ Ἀγγέλων θεωρεῖ ἐκτὸς ἀμφιβολίας «ὅτι χάρις εἰς τούτους ἐσώθη ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς (sic) τῶν σταυροφόρων καὶ τῶν Βουλγάρων ὁ παρ' αὐτῶν διεξαχθεὶς ἀγὼν κατὰ παντός μὴ ἑλληνικοῦ ἐσταμάτησε τὴν καταστροφὴν, ἐξησθένισε τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ παρεόχευαsen εἰς τοὺς ἐν Νικαίᾳ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κοινῆς πόλεως». Ὁμοίως ὁ Ἰωάννης Γουμανός *Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἑπέρου*, Κέρκυρα 1825, ἐκφράζεται λίαν εὐμενῶς περὶ τε τοῦ Μιχαὴλ Α' καὶ τοῦ οἰοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ Β'. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον τούτον ἡγεμόνα ἔχουσιν ἀνάγκην ἰδίως συνολικῆς μελέτης. Καὶ ταύτην ἐλπίζομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν νὰ παρουσιάσωμεν λίαν προσεχῶς.

τασόμενον θέτει τὰς βάσεις τῆς ἀνά μέσον τῆς προσεχοῦς δουλείας διατηρήσεως τοῦ ἔθνους καὶ τῆς συνεχοῦς αὐτοῦ ἐνόπλου διαμαρτυρίας κατὰ τῆς ἀκατανομάστου δουλείας, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβληθῆ. Αὐταὶ αἱ χῶραι τοῦ παλαιοῦ Ἑπειρωτικοῦ δεσποτάτου ὑπῆρξαν μετὰ τοῦ καθ' ὅμοιον σύστημα ὀργανωθέντος Μορέως, αἱ κοιτίδες, τὰ εὐλογημένα φυτώρια τῶν ἡρώων τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὄρη αὐτῶν ἐγένοντο τὰ καταφύγια καὶ αἱ σκοπιαὶ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν, οἵτινες ἔκαμνον τοὺς Τούρκους νὰ τρέμουν καὶ ὑπεμίμησκον τοὺς Εὐρωπαίους τὴν ὑπὸ τὴν σποδιὰν ὑπαρξίν τοῦ σπινθῆρος, ὁ ὁποῖος ἔμελλε μίαν ἡμέραν νὰ ἀποδώσῃ τὰς ἐλευθερίας εἰς τὸ Γένος μεταβάλλων τὴν ὄψιν τῆς ἀνατολῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον.

Ἀπὸ δὲ μερικωτέρας, Ἑπειρωτικῆς ἀπόψεως οἱ χρόνοι τοῦ Μιχαὴλ Β΄ ἀποτελοῦσι περίοδον δόξης, ἣν ὁ τόπος αὐτὸς εἶχε νὰ γνωρίσῃ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πύρρου καὶ ἧς ἐπ' ὀλίγον ἐγεύθη ἐπὶ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Ἐποχὴ μεγάλη, καθ' ἣν οἱ Ἑπειῶται ἐλεύθεροι ἀπὸ παντὸς ἔδιδον πριγκιπίσας ὡς βασιλίσσας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν φραγκικὴν ἐπικράτειαν τῆς Πελοποννήσου, ἠγωνίζοντο ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς δι' αὐτῶν ἀνακτίσεως τῆς Πόλεως, ἐκράτουν ἐν σεβασμῷ ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἠκμαζον ἐσωτερικῶς, ὥστε νὰ συντηρῶσι μεγάλας στρατιάς καὶ ἦνθουν εἰς τὰς τέχνας, ὧν διατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἔργα ἐν Ἄρτῃ καὶ ἄλλαχού.

Τῆς θυγατρὸς τοῦ Μιχαὴλ τούτου Ἑλένης θὰ παρακολουθήσωμεν κατωτέρω τὴν τραγικὴν ἐν πολλοῖς σταδιοδρομίαν, ἣτις διὰ μεγαλοπρεπῶν γ.μηλίων πομπῶν καὶ ἐκδηλώσεων ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως δύο λαῶν καταλήγει εἰς τὴν φρικτὴν ἀπομόνωσιν ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων τῆς φυλακῆς, εἰς παντελῆ ἐγκατάλειψιν καὶ ἐν τέλει εἰς ἓνα θάνατον, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ—καὶ ἐνέπνευσεν—εἰς μὲν τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας ὠραῖα ἔργα, εἰς πάντας δὲ βαθύτατον οἶκτον καὶ νὰ ἐμβάλῃ εἰς σκέψεις περὶ τῆς εὐχερείας τῆς μεταστροφῆς τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἀντίθετον. Παρατρέχοντες τὰ γνωστὰ σημεῖα θὰ πραγματευθῶμεν ἐκτενέστερον πλὴν ἄλλων καὶ τὰ κατὰ τὴν βασίλισσαν Ἑλένην Ἀγγελίναν μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτῆς παρὰ τοῦ Καρόλου Α΄ καὶ δὴ τὰ κατὰ τὸ ἀποτυχὸν σχέδιον δευτέρου αὐτῆς συνοικεσίου μετὰ τοῦ Ἐρρίκου, ἱμφάντου τῆς Καστίλιας, σημεῖον τῆς ἱστορίας, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀπασχολήσῃ ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τῶν σχετικῶς ἀσχοληθέντων.

Ἡ πολιτικὴ τῆς διὰ κηδεστιῶν μεταξὺ δύο δυναστειῶν ἐπιτευξέως στενοτέρας συσφίξεως τῶν σχέσεων, ἐνίοτε δὲ καὶ συνεργασίας τῶν συγγενεουσῶν αὐλῶν εἶναι τόσον παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἱστορία τῶν δυναστειῶν, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία τῶν διεθνῶν σχέσεων. Ὑπῆρξαν μάλιστα εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς ἡγεμονικοὶ οἴκοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ μέσου τούτου οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπίρρωσιν συνετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ γενικωτέραν

τινὰ προσέγγισιν πλειόνων χωρῶν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιφέρωσιν. Ἀρκού-
μεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τὴν κλασσικὴν περίπτωσιν
τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Θ', δικαίως ἐπιλεγομένου
«πάππου τῆς Εὐρώπης» διότι ἐκτὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου, γενομένου
κατὰ τὸ 1863 βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦ ἐγγονοῦ αὐτοῦ Ἄκωνος,
ἐκλεγέντος κατὰ τὸ 1905 βασιλέως τῆς Νορβηγίας, ἔσχε τὴν εὐτυχίαν νὰ
νυμφεύσῃ ἐκ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τὴν μὲν Μαρίαν μετὰ τοῦ κατόπιν αὐ-
τοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Ι', τὴν δ' Ἀλεξάνδραν μετὰ
τοῦ μετέπειτα βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ Ἰρλανδίας Ἐδουάρ-
δου τοῦ Ζ'.

Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἦτο φυσικὸν εἰς χρόνους, καθ' οὓς τὴν κυβέρ-
νησιν τῶν λαῶν διεχειρίζοντο ἀπολύτως οἱ ἡγεμόνες, νὰ εἶχεν ὡς ἀποτέ-
λεσμα ἐγγυτάτην προσέγγισιν τῶν κρατῶν ἦτο δὲ φυσικὸν νὰ ἐπιζητῆται
ὁ τῆς κηδεστίας δεσμὸς συνήθως μὲν παρὰ τοῦ ἀσθενεστεροῦ, τοῦ καὶ
μᾶλλον ἐκ ταύτης ὠφελουμένου, ἄλλοτε δὲ παρὰ τοῦ ἰσχυροτέρου δι' ἰδίου
λόγους καὶ ἐνίοτε παρ' ἀμφοτέρων. Οἱ Βυζαντινοὶ ἡμῶν πρόγονοι ἐν τῇ
τελειοτάτῃ καὶ ἀξίᾳ νὰ μελετηθῇ διὰ μακρῶν διπλωματικῆ αὐτῶν τέχνη
εἶχον μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ὄπλον τοῦτο καὶ οὐχὶ σπανίως ἐχρησιμο-
ποίησαν αὐτὸ μετ' ἐπιτυχίας. Κηδεστία μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου
τῶν Ρωμαίων ἐκολάκευεν ἰδιαιτέρως τοὺς ἡμιβαρβάρους ἡγεμόνας τῆς
Ἀσίας καὶ τοῦ Βορρᾶ. Ἰβηρες, Χάζαροι, Βούλγαροι, Ρῶσοι, Οὐγγροι,
τελευταῖοι δὲ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν ἐξαιρετικὴν τιμὴν νὰ
συγγενεύσωσι πρὸς τὸ Βυζάντιον. Γινώσκομεν ἀκόμη ὅτι καὶ Φράγκοι
ἡγεμόνες, οὓς ἐθάμβουν τὸ Ρωμαϊκὸν ὄνομα καὶ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ δύ-
ναμις τῶν ἡμετέρων πολλάκις ἀπέβλεψαν εἰς βυζαντινὰς κηδεστίας. Ἄλλ'
ἐφ' ὅσον τὸ κράτος ἠκμαζεν εἰς σημεῖον νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ σύμπαντος
τοῦ παλαιοῦ Ρωμαϊκοῦ κόσμου, ἔστω καὶ σκιώδη, ἐπικυριαρχίαν, οἱ ἐν
Κων)πόλει δυσκολώτατα συγκατετίθεντο ἵνα βασιλεὺς πορφυρογέννητος ὁ-
πέλθῃ εἰς Δύσιν. Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὴ ἡ πρεσβεία τοῦ ἕβριστοῦ ἐπι-
σκόπου Κρεμώνης, ὅστις ἐστάλη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως ἵνα
διαπραγματευθῇ τὸν γάμον τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Ὄθωνος Β' με-
τὰ τῆς Θεοφανοῦς, θυγατρὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β' καὶ ἀδελφῆς τοῦ Βασι-
λείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ὡς ἐπίσης εἶναι γνωστὴ ἡ τραχεῖα καὶ περι-
φρονητικὴ ἄρνησις πρὸς συγκατάθεσιν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Καὶ ἐγένε-
νετο μὲν ὁ γάμος οὕτως βραδύτερον καὶ ἡ εὐγενὴς Θεοφανὼ μεταβίβασ-
εἰς τὴν βάρβαρον Γερμανίαν εἰργάσθη συμφώνως πρὸς τὸν ἀπ' αἰώνων
προορισμὸν τοῦ ἔθνους αὐτῆς εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἀθηροῦ πρᾶξιμοῦ
τὸν ὁποῖον ἀπεκόμιζε μετὰ τῆς πλουσίας ἀκολουθίας αὐτῆς καὶ τῶν
ὄχθων τοῦ Βοσπόρου ἔκτοτε ὁμοῦ δὲν ἀναφέρονται ἄλλαι παρόμοιαι ἐλ-

ληνοφραγκικαὶ προσεγγίσεις. Οἱ δύο κόσμοι εἶχον χωρισθῆ ἤδη διὰ τῶν κατὰ πρόσχημα δογματικῶν ἐρίδων εἰς σημεῖον ὅπερ νὰ προσεγγίξῃ, ἂν μὴ καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ ἐνίοτε τὴν ἐχθρότητα· ἔτι δὲ περισσότερο ἐνετάθησαν αἱ τοιαῦται σχέσεις ἐξ αἰτίας τῶν σταυροφοριῶν, αἵτινες πλὴν τοῦ ἀπωτέρου αὐτῶν σκοποῦ, τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀγίων Τόπων ἀπὸ τῶν Μουσουλμάνων καὶ περιαγωγῆς αὐτῶν ὑπὸ τοὺς Λατίνους καὶ μόνους, ἐκδιωκομένων τῶν Ἑλλήνων, ἕτερον σκοπὸν καὶ ἀποτέλεσμα ἔσχον, κινούμενα καὶ οργανούμενα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης, τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦτο διότι ἡ χώρα αὕτη, ἐν τῇ ὁποία ὁ Χριστιανισμὸς ἐξετράφη καὶ ἠνδρώθη, δὲν ἠθέλησε—καὶ δὲν ἠδύνατο—ἀπαρνομένη τὸ ἴδιον παρελθόν, τὴν ἀπ' αἰῶνων ἀποστολικὴν αὐτῆς διοργανώσιν καὶ τὴν κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὸν ὅλον Χριστιανισμὸν θεολογικὴν αὐτῆς παραγωγὴν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν Ρώμην. ὡς τὸ ἔπραξεν ἡ Ἰβηρία ἢ ἡ Βρετανία! Καὶ αἱ μὲν Σταυροφορίαι γινώσκομεν πάντες κατὰ πόσον ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς τότε ἀνάγκας τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὃν αἱ ἐν Ρώμῃ ἠξίουσαν ὅτι κατηύθυνον ὡς ἄριστα, ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι οὐχὶ ἐλάχιστον τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν ἐγένετο ἡ ἐπιδείνωσις τοῦ μεταξὺ τῶν δύο κόσμων χάσματος, ἢ κατὰ συνέπειαν ἐξασθένωσις καὶ χαλάρωσις τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔπρεπεν αὕτη νὰ εἶναι εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε ἰσχυρά. Οὐχ ἦττον ὁμως ἢ ἔστω καὶ ὑπὸ τοὺς χειροτέρους τῶν ὄρων συμβίωσις τῶν δύο λαῶν ἐν Ἀνατολῇ, ἢ διαμόρφωσις νέων κρατῶν καὶ ἡ ἀνάγκη προσαρμογῆς πρὸς τὴν αἰωνίως ῥευστὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν χωρῶν τούτων ὠδήγουν, εἰ καὶ σπανίως τοὺς ἡγεμόνας τῶν κρατῶν τούτων, Ἑλληνας καὶ Φράγκους, εἰς παντοίας φιλικὰς σχέσεις, ἔτι δὲ καὶ εἰς κηδεστίας καὶ συμμαχίας. Οὕτω, Ἑλληνίδα νυμφεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης Δημήτριος, ἐξ ἀντιθέτου δὲ Γερμανὶς ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη, Ἄννα, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ Β' καὶ ἄλλοι δὲ μικρότεροι ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκ τῶν Φράγκων ἤρχοντο εἰς παρομοίας συγγενείας σχέσεις.

Ἐν τούτοις τὰ συνοικέσια ταῦτα εἶχον τὴν μορφήν μᾶλλον ἐξαιρέσεως παρὰ κανόνος. Ὁ Γρηγορᾶς, ἀπηχῶν προφανῶς τὴν γνώμην τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ προγενεστέρων, παρατηρεῖ σχετικῶς ὅτι οἱ Φράγκοι, καὶ ἐκ τούτων ἰδίᾳ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ εὐγενεῖς, οὐδαμῶς ἐπεδίωκον τὴν κηδεστίαν οὐ μόνον τῶν κοινῶν ἑλληνικῶν οἴκων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν βασιλικῶν αὐτῶν οὐ γάρ, ὡς τὰ πολλά, περιοπούδαστόν ἐστι λατίνων τοῖς εὖ γεγονόσι κηδεύειν, μὴ ὅτι Ρωμαῖοις ἀπλῶς, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῖς βασιλεῦσιν¹. Ὅποια

¹) Ἐκδ. Βόνν. I, 237, στ. 22 ἐξ.

ἀληθῶς διαφορὰ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Λιουντπράνδος ἐζήτει ταπεινοφρόνως διὰ τὸν κύριον αὐτοῦ τὴν χεῖρα τῆς Θεοφανοῦς καὶ ἀπεπέμπετο τραχέως παρὰ τοῦ τρομεροῦ πολεμιστοῦ, ὅστις πρὶν ἢ καθίση ἐπὶ τοῦ αυτοκρατορικοῦ θρόνου εἶχε λυτρώσει τὴν Κρήτην! 'Ἄλλ' ἤδη τὸ ἔθνος δὲν εἶναι πλέον τὸ ἔθνος τῆς νίκης! Εἶναι τῆς ἡττης καὶ τῆς δουλείας, τὸ ἔθνος, ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ὁποίου ἐπικάθηται ἀγέρωχος καὶ αὐθάδης ὁ φραγκικὸς ζυγὸς, μυκτηρίζων ὅλας τὰς παλαιὰς 'Ελληνικὰς δόξας.

Καὶ ὅμως εἰς τὰς δυστυχεῖς ἐκεῖνας ἡμέρας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ἀληθῶς αἱ δυστυχέστεραι, ὅτε τὸ ἔθνος μετὰ τὴν συμφορὰν ἤρχισε ν' ἀναλαμβάνη καὶ νὰ ἀνασυντάσῃται, ἐξειμῆθησαν εὐθὺς αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ καὶ οἱ ἠγεμόνες τῶν Φράγκων ἐπεζήτησαν τὰς σχέσεις τῶν 'Ελλήνων ἠγεμόνων, οἵτινες πλὴν τῆς δυνάμεως τῶν ὀπλων ἐκέκτηντο καὶ θυγατέρας πλήρεις θελγῆτρων, νύμφας περιζητήτους. Ὁ Μιχαὴλ Β' ἦτο ἐν τοῖς πρώτοις τούτων, ἔχων οὐ μόνον στρατὸν ἰσχυρὸν καὶ ἀληθῶς ἀπροσμάχητον, δι' οὗ ὑπερήσπιζε κράτος εὐρὺ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Θεοδώρας Πετραλείφα ¹ γάμου αὐτοῦ τρεῖς κόρας, 'Ελένην, Ἄνναν καὶ τρίτην τινά. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων δύο δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος, θὰ περιορισθῶμεν δὲ μόνον εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἐγένοντο οἱ γάμοι τῆς 'Ελένης, τῶν ἀμέσων συνεπειῶν, ἃς ἔσχον, καὶ τῆς τύχης, ἣ ὁποία ἀνέμενεν αὐτὴν ἐν τέλει.

Περὶ τῶν λόγων, οἵτινες ὑπῆρξαν συντελεσταὶ τοῦ μετὰ τοῦ Βασιλέως Μαμφρέδου γάμου τῆς 'Ελένης, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι γινώσκομεν αὐτοὺς ἀκριβῶς. Βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὸ 1258 ὁ Μαμφρέδος ἐμφανίζεται ἀναμειγμένος εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ πράγματα. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ πωλητηρίου πράξεως συνταχθείσης παρὰ νοταρίου τινὸς τοῦ Δυρραχίου κατὰ τὴν 23 Φεβρουαρίου 1258, ἤδη πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ ἠγεμὼν τῆς Σικελίας κατεῖχε τὸ Δυρράχιον καὶ ἄλλους ἐν Ἠπειρῷ τόπους. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ² χρονολογεῖται «ἐπὶ τοῦ εὐτυχοῦς κράτους τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντιον κυρίου Μαμφρέδου, . . . καὶ τῆς κυριότητος τῆς πόλεως Δυρραχίου, Βελεγράδου, Αὐλῶνος, Σφηναρίτων ³ λόφων καὶ τῶν ἐπικρατημάτων καὶ θεμάτων τῶν τοιούτων χωρῶν ἔτει πρώτῳ». Ἦδη λοιπὸν εἶχε συντελεσθῆ παρὰ τοῦ Μαμφρέδου ἡ κατάληψις τῶν ἀναφερομένων τόπων καὶ ἡ «κυριότης» εὕρισκετο εἰς τὸ πρῶτον ἔτος αὐτῆς.

¹) Περὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας Πετραλείφα Pierre p'Aulps βλ. καὶ Chalandon, Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile, (Paris 1907) σ. 280.

²) Miklosich et Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi, III, σ. 239 ἐξ.

³) Τόνιζε : Σφηναρίτων.

Ὅτι δ' ὁ Μαμφρέδος κατείχε τῷ 1258 χώρας ἐν Ἠπειρῷ δείκνυται ἐμμέσως ἐκ διπλώματος ¹ τοῦ δουκὸς Βενετίας Ραϊνερίου Ξένου ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1258, δι' οὗ ἐξουσιοδοτεῖται ὁ μέγας κύριος Ἀθηνῶν Γουλιέλμος Δελαρὸς νὰ δέχεται τιμάρια παρὰ τε τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀπουλίας Μαμφρέδου καὶ παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Β', ὃν ὀνομάζει μὲ τὸ κοινῶς φερόμενον ὄνομα αὐτοῦ *Μιχαλίτην* (Michalicius) ². Κατὰ συνέπειαν ὁ Μαμφρέδος ἦν ἤδη κύριος χωρῶν ἐν Ἠπειρῷ, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐκχωρήσῃ τιμάρια

Ἀλλὰ πόθεν προήρχοντο αἱ χώραι αὗται; Ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Ἑλένης γάμου; Ἄλλ', ὡς θὰ ἴδωμεν, οὗτος ἐτελέσθη βραδύτερον. Καὶ παραδέχεται μὲν ὁ del Gindice ³, θέλων νὰ συμβιβάσῃ τὴν χρονολογίαν τοῦ ἐγγράφου πρὸς τὴν τοῦ γάμου, ὅτι ἡ προῖξ ἐξεχωρήθη πρὸ τῆς συντελέσεως τοῦ συνοικεσίου, ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ὁ πρὸ τοῦτο λόγος; Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ἀναλύσωμεν λεπτομερῶς ἐνταῦθα θέμα, οὕτινος ἡ θέσις εὔρηται ἀλλοχοῦ, παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ἡ ἐν Δυρραχίῳ καὶ Ἠπειρῷ ἐγκατάστασις τοῦ Μαμφρέδου ἦτο συνέπεια κατακτήσεως ⁴. Περὶ τὸν Σεπτέμβριον 1257 ἡ σύζυγος τοῦ Μιχαὴλ Β'. Θεοδώρα ἐξηναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ, συναινέσαντος ἐκ τῶν υἱτέρων καὶ τοῦ Μιχαήλ, εἰς τὸν Θεόδωρον Β'. τὸν Λάσκαριν τὰ Σέρβια, τὸ Δυρράχιον καὶ ἄλλας τινὰς ὀχυρὰς θέσεις ⁵. Τὸν Δε-

¹) Πρῶτος ἐδημοσίευσεν τοῦτο ὁ Buchon ἐν Recherches historiques sur la principauté de Morée τ. I' σ. 103 ἐξ.

²) Τὸν ὑποκορισμὸν τοῦτον τοῦ ὀνόματος τοῦ Μιχαήλ δὲν γινώσκωμεν ἐξ ἡμετέρων πηγῶν. Συναγομεν τὸν τύπον ἐκ φραγκικῶν ἐγγράφων, ἐν οἷς τὸ ὄνομα φέρεται Michalicius, τοιαῦτα δ' ἀναφέρομεν τὸ ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1258 δίπλωμα τοῦ δουκὸς Ξένου, τὴν ἀπὸ 27 Μαΐου 1267 μεταξὺ Βαλδουίνου Β' καὶ Καρόλου Α' συνθήκην (Buchon, Nouvelles recherches historiques, τ. I 202 ἐξ. κ. ἀ.) καὶ τὰς ἀπὸ 5 Ἰανουαρίου 1267 ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ' πρὸς Κάρολον Α' καὶ Ἐρρίκον τῆς Καστιλλίας (Martène et Durand, Thesaurus Anecd. τ. II, σ. 438 ἐξ.). Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαήλ Α' ἐκαλεῖτο ἐκ τοῦ βαπτίσματος Κωνοτακίος, ὅτε ὁμως παῖς ἐφυγεν εἰς τὸν Μορῆαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεσκοτίσθη εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐγίνωσκε καὶ ἀνέμενεν αὐτὸν ὡς τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαήλ Α', τοῦ *Μιχάλη*, ὡς ἀναφέρεται παρὰ τῶν Βενετῶν ὁ ἀρχηγέτης τῶν ἐν Ἠπειρῷ Ἀγγέλων, προφανῶς οὕτω φερομένου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Πβ. Κ. Παρρηγόπουλον, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἐν Ἀθήναις, 1874) τ. 5, σ. 21. Διὰ τοὺς Ἠπειρώτας λοιπὸν ὁ μικρὸς πρίγκυψ ἦτο «τὸ μικρὸ τοῦ Μιχάλη», τὸ *Μιχαλίτην*, ὁ *Μιχαλίτης*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀκούοντες αὐτὸν βραδύτερον οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Φράγκοι ἐξελατινίζον εἰς Michalicius, οἱ δὲ ἀρχαιοπνεῖς χρονογράφοι τοῦ Βυζαντίου μετέγραφον εἰς Μιχαήλ. Αὐτὸς ὁ δεσπότης ὑπεγράφετο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο: *Μιχαήλ ὁ Δούκας*. Βλ. Miklosich et Müller, Acta et diplomata, τ. III, σ. 67—68, ἐγγράφον, ἐν τῷ ὁποίῳ τῷ 1237 ἀνανεοῖ τὰ προνόμια τῶν Ραγουσαίων.

³) La famiglia di re Manfredi (Arch. stor. per le pr. napol. τ. III), σ. 55.

⁴) Πβ. Ρωμανόν, περὶ τοῦ δεσποτάτου, σ. 56.

⁵) Ἐκδ. Heisenberg, I, 132, 30 ἐξ. 133,9 ἐξ.

κέρβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλη πρὸς παραλαβὴν τῶν παραχωρηθέντων ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὅστις καὶ κατέλαβεν ὄντως, ὡς διηγεῖται¹⁾, τὸ Δυρραχίον. Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων ἀναχώρησιν τοῦ Ἀκροπολίτου κατευθυνομένου εἰς Πρίλακον, ὅπου ἔφθασε περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1258, αἱ καταληφθεῖσαι χῶραι, ὑποκινούμεναι πιθανώτατα παρὰ τοῦ δεσπότη, ἐπαναστάτησαν καὶ ἐξέδιωξαν τὰς φρουράς τοῦ Ἀκροπολίτου. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, τέλη Φεβρουαρίου, ἐμφανίζεται ἐν τῷ γνωστῷ ἐγγράφῳ καὶ ὁ Μαρμφρέδος κύριος τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Βελεγράδου (οὗ παραφθορὰ εἶναι τὸ νῦν ὄνομα τῆς πόλεως Βεράτι)²⁾, τοῦ Αὐλῶνος καὶ τῶν Σφηναριτῶν λόφων. Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι ὁ Μιχαὴλ, ἔχων κατὰ νοῦν νὰ ποιήσῃ τὸν Μαρμφρέδον σύμμαχον καὶ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ, ἔχη δ' αὐτὸν εὐνοϊκῶς διακείμενον κατὰ τὸν ἐπικείμενον πρὸς τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἀγῶνα³⁾, ἐξεχώρησε διὰ συνθήκης⁴⁾ τὰς χώρας ταύτας εἰς τὸν Μαρμφρέδον, ἧ καὶ ἀπλῶς ὑπέδειξεν ὅτι δὲν θὰ ἀντιτίθετο εἰς τὴν παρὰ τούτου κατάληψιν, ἤρκει νὰ διαφύγῃ τοῦ κράτους τῶν ἐν Νικαίᾳ. Εἶναι ὅμως οὐχὶ ἀπίθανον τὰ πράγματα νὰ ἐξελιχθῆσαν καὶ ἄλλως: μετὰ τὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1257 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1258 ἐπανάστασιν τῶν χωρῶν τούτων εἶναι δυνατόν νὰ προεκλήθη ἀναρχία ἐν τῷ τόπῳ, καὶ δὴ τῷ Δυρραχίῳ, μερὶς δὲ τῶν κατοίκων φίλα φρονούσα πρὸς τοὺς ἀπέναντι ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Μαρμφρέδου πρὸς ἡσυχίαν καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ διαφαινομένου νέου πολέμου τοῦ Μιχαὴλ πρὸς τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπικειμένους δεινῶν. Ἀκόμη δ' ἀπλούστερον, ὡς παραδέχεται ὁ Miller⁵⁾, ὁ Μαρμφρέδος βλέπων τὴν ἀντιζηλίαν τῶν δύο Ἑλληνικῶν

¹⁾ Λύτ. 140,6 ἐξ.

²⁾ Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως φέρεται καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *Βιλέγραδα*, *Βελάγραδα*, *Βελόγραδα*, ἔτι δὲ παρὰ *Κατακουζηνῶ* ἔκδ. 1, 474, καὶ *Βελέγριτα*.

³⁾ Ὁ Μιχαὴλ ἐφοβεῖτο ὅτι ὁ Μαρμφρέδος ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πολιτευθέντος φιλικώτατα πρὸς τοὺς ἐν Νικαίᾳ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δεσποτάτον τιθέμενον ἐν μέσῳ δύο πυρῶν θὰ διέτρεχεν κίνδυνον νὰ ἐξαφανισθῇ. Ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων κατέδειξεν ὅτι, ἐὰν ὁ Μιχαὴλ δὲν εἶχε προλάβῃ, ὁ Μαρμφρέδος ἠδύνατο νὰ δελεασθῇ διὰ προτάσεων ἐκ Νικαίας. Ὀντως, πρὶν ἢ ἀρξῆται τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Μαρμφρέδον πρεσβείαν ὑπὸ τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου Νικηφόρον Ἀλυάττην προφανῶς ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτὸν τὴν πρὸς τοὺς Λασκαρίδας φιλίαν Φρειδερίκου τοῦ Β' καὶ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ παράσχῃ βοήθειαν εἰς τὸν δεσπότην. Ἀλλ' ὁ Μαρμφρέδος, ἄρτι συνδεθεὶς μετὰ τοῦ τελευταίου, ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἐκράτησε παρ' αὐτῷ τὸν πρεσβευτὴν ἐγγύς που δύο ἐτῶν. *Πῶς γὰρ ἂν εἶχεν*, ἀναφωνεῖ ὁ Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Heis. I, 164, 4 ἐξ., καὶ πληροῦσαι τι τῶν τοῦ βασιλέως βουλευμάτων, καθά περ τῷ ἀποστάτῳ Μιχαήλ συνδεθεὶς καὶ εἰς φαντασίαν μίζονος κέρδους κρατηθεὶς:

⁴⁾ Τοῦτο παραδέχεται ὁ Ἀ. Μηλιαράκης, *Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου*, σ. 518, καὶ ὁ Λάμπρος, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τ. VI, σ. 356.

⁵⁾ *Essays on the latin Orient*, σ. 431.

κρατῶν ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, ἵνα ἀνακτήσῃ τινὰς τῶν ἐπὶ τῶν Ἡπειρωτικῶν καὶ Ἀλβανικῶν παραλίω κατακτήσεων τῶν Νορμανδῶν. Πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις αὐταὶ εἶναι ὁμοίως δυναταί. Ὅπωςδήποτε εἴτε μὴ δυνηθεὶς ἐγκαίρως ὁ Μιχαὴλ Β' νὰ παρεμποδίσῃ τὴν παρὰ τοῦ Μαμφρέδου κατάληψιν, εἴτε μὴ θελήσας, διότι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἀφήρει τὸ Δυρράχιον καὶ ἄλλα ἴσως μέρη οὐχὶ ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Θεοδώρου Β', εἴτε καὶ ὁ ἴδιος ἐπιτρέψας ἢ καὶ συνεργήσας εἰς τὴν κατάληψιν, ἐπελήφθη τῆς ἀφορμῆς ταύτης, ἵνα οὐ μόνον ἀσφαλίσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸ λοιπὸν κράτος ἀπὸ παντὸς ἐκ Δύσεως κινδύνου¹, ἀλλὰ καὶ ἀντλήσῃ ἐκεῖθεν πολύτιμον ἐπικουρίαν, ἧς τόσην ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ στρεφόμενων, ὡς γνωστόν, περὶ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ κράτους τῆς Νικαίας καὶ τὴν παρὰ τῶν Ἡπειρωτῶν ἀνάκτησιν τῆς Κων]πόλεως.

Καὶ φρονεῖ μὲν ὁ Γρηγορᾶς, ἀπηχῶν τὴν κοινὴν γνώμην τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὅτι τὰ σχέδια τοῦ τε Μαμφρέδου καὶ τοῦ ἑτέρου ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ δεσπότη, πρίγκιπος τοῦ Μορέως, ἦσαν κυρίως ἢ κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπὸ τοῦ Ἰονίου μέχρι τοῦ Βυζαντίου: καὶ γὰρ τὴν μετὰ τὸν Ἰόνιον κόλπον εὐθὺς ἄχρι Βυζαντίου πᾶσαν Ρωμαίων ἀρχὴν ἤλαπισαν ἔξω ἀπονηί². Μάλιστα, ἐπιλέγει ὁ αὐτὸς Γρηγορᾶς, εἶχον φθάσει ὀλίγω βραδύτερον μέχρι τοῦ νὰ διανείμωσιν ἐκ τῶν προτέρων τὴν χώραν ταύτην πρὶν ἢ ἔλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ πενθεροῦ: καὶ ὡς ἤδη βεβαίως ἔχοντες κλήρω ταύτην κατὰ σφᾶς αὐτοὺς διελάγγανον πρὶν ἄψασθαι ἔργον³.

Ἄλλ' ὁ Γρηγορᾶς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἐπηρεάζεται, εἰ καὶ νεώτερος τῶν γεγονότων, παρὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Νικαίας. Βεβαίως οἱ γαμβροὶ τοῦ Μιχαὴλ θὰ ἠμείβοντο διὰ χωρῶν ἑλληνικῶν κατακτωμένων ἐπὶ τῶν ἀντιπάλων, δὲν δυνάμεθα ὁμῶς νὰ ὀρίσωμεν ταύτας. Ὁ Buchon⁴ διδάσκει ὅτι ὁ Μιχαὴλ ὑπισχνεῖτο εἰς τὸν Μαμφρέδον, ἐν

¹) Ὁ Bertaux, *Les Français d'outre mer* κλ. (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Revue historique*, τ. 85 (1904)). σ. 20. ὁμιλῶν περὶ ἐκστρατείας(;) τὴν ἐπεχείρησεν ὁ Μαμφρέδος εἰς Ἡπειρον, ἀποδίδει εἰς τοῦτον διαθέσεις νὰ ἀναλάβῃ ἀγῶνα κατὰ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς κατάκτησιν αὐτῶν καὶ πραγματοποίησιν τῶν παραβόλων σχεδίων τῶν ἐν τοῖς προκατόχοις αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἀπουλίας καὶ Σικελίας Ροβέρτου Γ' υἱοκάρδου καὶ Βοεμόνδου. Ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ Μαμφρέδος δὲν φαίνεται νὰ εἶχε ποτε σοβαρῶς τοιαύτας διαθέσεις· αἱ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ἐπεμβάσεις αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξαν σπουδαῖαι. εἶχον δ' ὡς αἰτίαν τὴν πρὸς τὸν δεσπότην μᾶλλον συγγένειαν· ὁ ἴδιος ῥῆξ οὐδέποτε ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἡπειρον, οὐδ' ἀλλαγῆ τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ οἱ μὲν βυζαντινοὶ χρονογράφοι λέγουσιν ὅσα τότε ἐκυκλοφόρουσαν, αὐτὸς δ' ὁ Μαμφρέδος ἐθεώρει ἀρκετὸν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ σφοδρῶς παρὰ τοῦ πάπα ἀμφισβητουμένην θέσιν καὶ ἡγεμονίαν αὐτοῦ, εἰ καὶ δυτικοὶ ἔτι χρονογράφοι ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν σχέδια περὶ κατακτήσεως τῆς Ἀνατολῆς.

²) Ἐκδ. Βόνν. I, 72, 2 ἐξ.

³) Ἰβ. 72, 6—7.

⁴) *Histoire des conquêtes et de l'établissement* κτλ. σ. 279.

περιπτώσει νίκης, προσυζητήσεις ἐν Ἡλείρῳ, τοῦτο ὅμως καὶ τοὶ δύνανται τις νὰ συμπεράνη τι παρόμοιον, οὐδαμοῦ καὶ παρ' οὐδενὸς βεβαιοῦται. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς φόβους περὶ κατσιαχύσεως τῶν Φράγκων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑποδουλώσεως ταύτης ὑπ' ἐκείνους ὁ Μιχαὴλ Β'. δὲν συνεμερίζετο τούτους. Τὸ μὲν διότι ἐκ μέρους τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ τὰ σχέδια καὶ τὰς σκέψεις τῶν γαμβρῶν του, τὸ δὲ διότι, ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τὸν Μαμφρέδον, ἀνελογίζετο τὴν λαμπρὰν διαγωγὴν, ἣν ἀπέναντι τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶχε τηρήσει ὁ πατὴρ ἐκείνου αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Β'.¹ Ὡς ἐκεῖνος, καὶ ὁ Μαμφρέδος, καθ' ὁμολογίαν τοῦ Παχυμέρη, παρὰ πατρὸς Φερδερίχου εἶχε τὸ τῆς ἐκκλησίας (δηλ. τῆς Ρωμαϊκῆς) ἀποστατεῖν, ὥστε μὴ ξένον εἶναι τὸ Γερμανοῦς τοῖς ἐν τῇ πόλει Ἰταλοῖς μάχεσθαι². Οὕτω λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ Β'. ἐοκέπτετο νικήσας πρότερον τοὺς Νικαεῖς νὰ ὀδηγήσῃ κατόπιν τὸν ἀντιπαπικὸν στρατὸν τοῦ Μαμφρέδου ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα κράτους τῆς Κων/πόλεως. Ἡ σκέψις δὲν ἦτο ἐσφαλμένη, οὐδὲ κοινή. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ τῶν μετὰ τὸ 1259 γεγονότων, καθ' ἃ ὁ Μαμφρέδος ἐπεκούρησε τῷ πενθερῷ γενναιότατα, παρὰ τὴν ἣν ὑπέστη προηγούμενος ἐν τῇ Πελαγονίᾳ καταστροφὴν, πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους καὶ ἀπόκρουσιν τῶν Νικαέων, δείκνυται ὅτι ὁ δεσπότης δὲν εἶχεν ἄδικον πεποιθῶς ἐπὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ.

Ὅπωςδήποτε μεταξὺ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Μαμφρέδου μετὰ τὴν παρὰ τοῦ δευτέρου κατάληψιν ὄρισμένων ἐν Ἡλείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ θέσεων ἤρξαντο διαπραγματεύσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ συνοικέσιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου Β'. μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότη Ἐλένης. Καὶ ἀγνοοῦμεν μὲν τελείως τὰ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας, εἰκάζομεν δ' ὅτι ἐστρέφοντο περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ἐπὶ προικὶ παραχωρήσεων καὶ τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ἡσυχίαν, βέβαιον δ' εἶναι ὅτι ὑπῆρξαν ὅπωςδήποτε μακρὰ διαρκέσασαι ἀφ' ὅτου ὁ Μαμφρέδος κατέλαβε τὸ Δυρράχιον καὶ τὰ ἄλλας θέσεις (τέλη τοῦ 1257 ἢ ἀρχαὶ τοῦ 1258) μέχρις ἴσως τῆς ἐποχῆς τῶν γάμων 2 Ἰουνίου 1259).

¹) Βλ. σχετικῶς J. Dräsehe, Theod. Lascaris ἐν Byzant. Zeitschrift. τ. III, σ. 505. Ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Φρειδερίκου Β'. πρὸς τὸν Μιχαὴλ Β'. ἀπὸ τοῦ 1250 (Acta et diplomata gr. m. aevi, III, σ. 68) ὁ πρῶτος ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς: *Ἥμεῖς γὰρ οὐ μόνον διεκδικεῖν τὸ ἡμέτερον δίκαιον ἐπιθέμεθα, ἀλλὰ καὶ [τὸ] τῶν γεινιαζόντων φίλων ἡμῶν καὶ ἀγαπητῶν, οὓς ἢ ἐν Χριστῷ καθαρὰ καὶ εὐκρινῆς ἀγάπῃ συνήψην εἰς ἐν, καὶ κατ' ἐξαιρέτην τοὺς Γραικοὺς, συγγενεῖς καὶ φίλους ἡμῶν, περὶ ὧν ὁ λεγόμενος ἄρτι πάπας δε' ἦν ἔχομεν σχέσιν καὶ ἀγάπην μετ' αὐτῶν, χριστιανικοτάτων ὄντων καὶ εὐσεβεστάτα πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν διακεμένων τὴν ἀκόλαστον αὐτοῦ γλώσσαν ἐκίνησε καθ' ἡμῶν, ἀσεβεστάτους τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ αἵρετικούς τοὺς ὀρθοδόξους ἀποκαλῶν.*

²) Ἐκδ. Βόνν. I, 83,5 ἐξ.